

Charles den Tex
en
Anneloes Timmerije

Het vergeten verhaal
van een onwankelbare liefde
in oorlogstijd

DE GEUS

© Charles den Tex en Anneloes Timmerije, 2014
Naar een idee van André Eilander
Omslagontwerp Berry van Gerwen
Omslagillustratie © Getty Images/Hulton Archive/Leonard McCombe
ISBN 978 90 445 3348 4
NUR 301

Niets uit deze uitgave mag verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt worden door middel van druk, fotokopie of op welke wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van De Geus BV, Postbus 1878, 4801 BW Breda, Nederland. Telefoon: 076 522 8151.
Internet: www.degeus.nl.

Wilt u het gratis magazine *Geuzennieuws* met informatie over onze nieuwe uitgaven ontvangen, ga dan naar www.degeus.nl en meld u aan.

Sommige *cursief* gezette termen worden verklaard in de
Woordenlijst op pagina 408.

HOOFDSTUK 1

Haar jurk is het laatste wat hij van haar ziet, wapperende vrijheid waar geen vlag aan kan tippen. De tocht voor de ingang van het Bandoengse station trekt het bleekroze rozenmotief strak om haar lange benen. Hij is niet de enige die dat ziet, hij is wel de enige die weet hoeveel moeite ze heeft gedaan om stof van die soepele kwaliteit te vinden, en hoe ze zich heeft ingespannen om de jurk op tijd af te krijgen voor haar verjaardag. Als hij al omviel van de slaap, ging zij nog aan het werk – juist in de koelte van de late avond, om te voorkomen dat de spierwitte ondergrond van het tere weefsel smoezelig zou raken van haar zwetevrije handen. Tussen de luidruchtige, met koffers en tassen sjouwende mannen, vindt hij een plaatsje op de achterbank van de bus. Hij duwt de lens van zijn fototoestel tegen het glas en drukt af.

Hij zit achterstevoren, leunt op zijn linkerhand. Zij lacht, trekt even haar wenkbrauwen op, alsof ze wil zeggen: kijk ons nou toch eens. Hij kijkt. Die jurk is geknipt voor haar: strak lijfje, wijde rok. Dwars door het afscheidsrumoer heen klinkt in zijn hoofd het geluid van haar trapnaaimachine in hun slaapkamer, het zachte snorren van de aandrijfriem, het klikje in de trapplank steeds als zij haar voet op en neer beweegt, het 'dk-dk-dk-dk' van de naald die zich door de stof boort. Hij houdt ervan naar haar te kijken als hij al in bed ligt, haar gezicht diffuus te zien door de sluier van de klamboe. Hij houdt ervan in slaap te vallen bij haar geschuifel en weer wakker te worden als ze tegen hem aan kruipt.

De bus vult zich langzaam, alsof de mannen nog niet klaar zijn voor vertrek. Soms, als hij zijn naam hoort roepen, draait hij zich om en groet, maar kijkt dan snel weer naar haar. De mannen zijn jolig – begrijpelijk, iedereen heeft zin in de missie. Ze weten zich op de rand van de oorlog, al gelooft niemand dat Japan Indië zal binnenvallen. Dat kan gewoon niet. Guus zit nog steeds achterstevoren op zijn stoel. Deze minuten zijn nog voor haar. Het is alsof hij nu al weet hoelang

hij met die minuten zal moeten doen.

Vanmorgen draaide ze rondjes voor de spiegel in haar nieuwe jurk, danste om hem heen. ‘Kan het met die paarse sandalen eronder?’ In de trein naar Bandoeng deden ze alsof het al 15 februari was, haar verjaardag. Aan hun voeten stond een picknickmand uit Moena’s keuken, hun kokkie had ze met de lekkerste hapjes op pad gestuurd. Daartussen had hij zijn cadeau verstopt. ‘Veel te duur!’ zei ze, gespeeld boos, want ze straalde toen hij de ring aan haar vinger schoof. De steen in dezelfde kleur als haar ogen.

De chauffeur start de bus, het is zover, ze zijn op weg naar vliegveld Andir. Lienke zwaait, en haar lippen zeggen ‘tot gauw’. Kleiner, steeds kleiner wordt ze, tot hij alleen nog het roze en wit van haar jurk ziet. Tot hij zonder haar is.

HOOFDSTUK 2

‘Lang zal ze leven, lang zal ze leven, lang zal ze leven in de gloria, in de glóóóóóóóóóó!’ Negen mannen doen hun best om boven de laag brommende motoren van de Lockheed Lodestar uit te komen. Ze worden begeleid door een tiende man op een trompet, die de tweede stem blaast. Loepzuiver. Guus Hagers is eerst verbaasd en dan verlegen, maar besluit gewoon mee te zingen, helemaal tot en met ‘zij leve hoog’. Het is heel hoog, achtduizend voet om precies te zijn.

‘Hagers, man, gefeliciteerd met je echtgenote’, zegt Will Burck, de trompettist.

‘Hoe weet jij dat nou?’

‘Maria weet alle verjaardagen uit haar hoofd. Dat is iets van vrouwen, die hebben daar speciale hersencellen voor. Wij vergeten zulke dingen nog weleens, toch?’

‘Ik vergeet Lienkes verjaardag nooit’, zegt Guus. ‘En deze zeker niet.’

Ze schudden hem allemaal de hand, daar achter in de cabine. De Lodestar is een van de vier transportvliegtuigen die een speciaal detachement naar Australië brengen. De beste vliegers en de beste technici zijn uitgekozen om nieuwe toestellen op te halen. De groep telt achttien vliegers, zeven telegrafisten, tien boordwerktuigkundigen, drie man technische dienst, één man medische staf en vier Speciale Dienst. Die laatste vier zijn van de inlichtingendienst, aardige jongens maar altijd een beetje apart, alsof ze ergens anders zijn met hun hoofd.

Gisteren zijn ze van Bandoeng naar Malang in Oost-Java gevlogen, vandaag steken ze in ongeveer vijf uur de Indische Oceaan over naar Broome, aan de noordkust van Australië. Elf man per kist, plus uitrusting voor twee weken uit en thuis. De meeste mannen kennen elkaar, ze vliegen samen Glenn Martins op trainingen en missies. ‘Jammer dat je haar alleen moet laten vandaag’, zegt Adriaan Scholte, de technicus van Burck en tevens gitarist in Burck’s Jazz, de band waarmee ze samen optreden. Heikoop en Schalk maken mannenopmerkingen over

hoe Hagers toch een leuke avond kan hebben. Storm, de dokter, duwt ze lachend terug naar hun plaats en is de laatste die hem feliciteert. ‘Gebit nog oké?’

Guus ontbloot zijn tanden. ‘Geen centje pijn.’

Storm knikt tevreden. Hij gaf de vlieger vorige week een dag vrij om een kroon te laten zetten op een afgebroken voortand. De dokter had zelf zijn kapotte bovenlip gehecht. Dat waren de enige verwondingen die Hagers had overgehouden aan een achtervolging door een Japanse Zero. Hagers vloog zo laag over de *desa's* dat de Zero over zijn eigen vleugelpunt struikelde en te pletter sloeg. Het lukte hem maar net zijn doorzeefde bommenwerper aan de grond te zetten in een *sawa*. Dat ging met een enorme klap, maar iedereen overleefde het.

‘Ik schrijf voor: in de lucht blijven en zachte landingen,’ zegt dokter Storm.

De lol is voorbij. Guus pakt zijn dagboek – hij gaat nooit op missie zonder dagboek, potlood en fototoestel. Hij schrijft om zich te kunnen afzonderen, om vast te leggen wat er gebeurt. ‘Guus Winckel op Eén,’ schrijft hij. Daar zou hij willen zitten, op de plek van zijn naamgenoot, op de bok, aan de stuurknuppel. Hij schrijft over de stand van de oorlog, die met de dag verandert. De Japanse opmars trekt via Malakka naar Singapore, tegenover Sumatra, en via de Filippijnen richting Borneo. Uiteindelijk denken de Japanners vanuit het oosten en westen in Java uit te komen. Maar zover zijn ze nog lang niet. Cruciaal zijn de olievelden bij Palembang op Sumatra, en Tarakan en Balikpapan op Borneo. Japan wil die bronnen veroveren, want zonder olie kan Japan zijn opmars in Zuidoost-Azië niet voortzetten. Om dat te voorkomen is het detachement van drieënveertig man Militaire Luchtvaart van het Koninklijk Nederlandsch-Indisch Leger vandaag op weg naar Australië. Met de zeven splinternieuwe, hypermoderne Amerikaanse B-25 Mitchell-bommenwerpers die daar klaarstaan, gaan zij de Japanse luchtaanvallen een halt toeroepen. Uitgemaakte zaak.

In gedachten is Guus al op de terugweg, hij kan de nieuwe kist al bijna voelen in zijn billen, en hij weet dat hij hem nodig zal hebben. ‘Als

je één keer een Zero in actie hebt gezien, weet je dat de Japanse keizer beschikt over briljante jagers en vliegers, had hij tegen Lienke gezegd toen hij onder het bloed en stijf van de adrenaline werd thuisgebracht na die noodlanding. Guus dagdroomt van de B-25, hij heeft het toestel nog nooit in het echt gezien maar in gedachten vliegt hij al, hij dwingt zijn kist in een schijnbaar vrije val, omlaag, lager, tot zijn Twee, zijn co-piloot, gilt dat hij de grassprietten kan tellen.

Het knetteren van de boordradio haalt hem uit zijn droom. Door de haperende ontvangst verstaat hij niet wat er wordt gezegd.

‘Wat? Wat?’

Het gekraak en de opgewonden stem klinken door in de passagiersruimte. Wat de stem zegt, gaat verloren in het kabaal. De radio-operator zet zijn koptelefoon op en kruipt bijna in zijn microfoon.

‘HERHAAL! HERHAAL!’

‘Wat is er aan de hand?’ schreeuwt Scholte. De radio-operator gebaart dat hij zijn kop moet houden. Ingespannen luistert hij tot hij opeens zijn koptelefoon afrukt.

‘Luchtlanding op Palembang!’ schreeuwt hij. ‘De Jappen komen uit de lucht vallen!’

‘Sodemieter’, fluistert Will Burck.

‘Kan niet!’ schreeuwt Scholte.

Guus springt op en wringt zich tussen de anderen door naar de cockpit. ‘Is het waar?’

Winckel knikt met een strak gezicht. Hij geeft zijn kist over aan zijn Twee en komt met Guus mee naar achteren.

‘De Jappen zijn geland op Sumatra!’ roept hij. ‘Parachutisten in Palembang!’

Hartgrondige vloeken kaatsen door de cabine tot uiteindelijk iedereen stilvalt. Dit had niemand verwacht. Er was gerekend op een aanval via de kust, een ouderwetse landing, niet op een luchtlanding met paratroepers. Alle mannen weten dat Palembang niet is voorbereid op gevechten op de grond – Burck voorop, hij is er geboren en getogen. Als de luchtlanding niet wordt afgeslagen, zullen de Japanners Palembang en de olievelden van de Bataafse Petroleum Maatschappij

innemen. Maar wie moet die aanval afslaan? De beste vliegers van de Militaire Luchtvaart zijn op weg naar een ander continent. Palembang ligt op nog geen vierhonderdvijftig kilometer van Batavia. Voor een Zero net iets meer dan een uur vliegen. De oorlog is in één keer angstig dichtbij gekomen.

* * *

Batavia, 15 februari 1942

‘LAATSTE NIEUWS, LAATSTE NIEUWS: JAPANESE LUCHTLANDING OP PALEMBANG!’

Lienke wordt bijna van de treeplank geduwd door een medepassagier die achter haar langs uit de trein springt en een sprintje trekt naar de krantenjongen die de longen uit zijn lijf gilt op het perron van station Batavia. Haar koffertje valt op de grond. Een passerende man pakt het voor haar op, neemt zijn hoed voor haar af en haast zich dan ook naar het nieuws. ‘OLIE IN HANDEN VAN DE VIJAND!’ roept de krantenjongen, die al bijna door de extra editie heen is als Lienke een dubbeltje naar hem uitsteekt. Haar ogen schieten over woorden die ze niet wil geloven. Ze blijft staan, zoals de meeste passagiers van de trein uit Bandoeng, koffertje aan haar voeten, krant voor haar gezicht, mond open in verbijstering. Ze leest de vette, inktzwarte kop drie keer. Het staat er, het is gebeurd: de Japanners zijn al op Sumatra. Ze vouwt de krant onder haar arm, pakt haar koffertje, loopt het perron af en gaat in de krioelende drukte van het eind van de dag voor het station op zoek naar een taxi.

De klamme hitte van de hoofdstad overvalt haar alsof ze een *baroe* is die net per schip uit Holland is aangekomen. Alle lichtheid is weg. De verwennerij van haar oom en tante na het afscheid van Guus, de heerlijk luie terugreis, urenlang ondergedompeld in de wereld van haar boek, af en toe een blik naar buiten, fantaserend over twee weken van nu, als ze weer samen zijn. Allemaal weg. Op de avond van haar

verjaardag jaagt het woord ‘oorlog’ haar de stuipen op het lijf en vermaakt alle andere gedachten, tot een wit, tergend schel keffend hondje tegen haar benen springt.

‘Jippy!’

‘Dag kind, van harte gefeliciteerd’, zegt Lienkes vader. Hij kust haar wangen, pakt haar koffertje, slaat zijn arm om haar schouders en leidt haar naar zijn auto.

‘Wat een verrassing’, zegt Lienke.

‘Je moeder vond het beter op zo’n dag als vandaag.’

Lienke ontspant op de voorbank naast haar vader, Jippy op schoot. Ze glimlacht naar hem, omdat ze weet dat het zijn idee was haar op te halen. Ze schuift naar hem toe en raakt even de zorgrimpel tussen zijn wenkbrauwen aan. Hij is een gevoelige man die goede daden graag afschuift op zijn echtgenote. Lienkes moeder knipoogt even op dat soort momenten. Lienke weet niet beter, en haar ouders inmiddels ook niet meer.

‘Angstige tijden’, zegt ze, ‘Palembang.’

‘Ik vertrouw op generaal Ter Poorten’, zegt haar vader en hij klopt geruststellend op haar knie. ‘Wacht maar: als Guus terug is, dan weten die Japanners niet hoe snel ze weg moeten komen.’

‘Lién! Né-gen-en-twin-tig! Gefeliciteerd!’ zegt Adrie als ze een uurtje later in de schaduw op het platje bij haar ouders zit.

‘Dank je, grote zus’, zegt Lienke. ‘Kijk!’ Ze steekt haar linkerhand naar voren om te pronken met het cadeau van Guus.

‘Geef mij eens iets lekkers uit Moena’s mand’, had hij gezegd toen ze nog maar een half uurtje op weg naar Bandoeng waren. Zij keek in de mand met zoete en hartige hapjes voor onderweg en ontdekte het doosje van de juwelier. Guus had een gouden ring voor haar gekocht, opvallend in zijn eenvoud, helemaal passend bij haar, met een smaragd in een elegante setting.

‘Ik ben jalóers’, zegt Adrie. Ze zet het iets aan, met een lach, maar in de ondertoon klinkt een kleine waarheid door.

‘Laat die Johan van jou dan eens opschieten’, zegt Lienke.

HOOFDSTUK 3

In de hitte van het Australische kustplaatsje stappen ze uit. Op het kleine vliegveldje van Broome heerst een vrolijke chaos. Broome moet nog wennen aan militairen en mannen met hoge bestuursfuncties die op stel en sprong dingen willen. Alle Nederlanders vragen naar de toestand op Sumatra. Guus stapt naar voren, zijn Engels is beter, zijn opleiding als leraar komt hem van pas. Hij formuleert duidelijk en dwingend.

‘Hoever zijn de Japanners opgerukt? Is Palembang gevallen? Is Medan gevallen? Wat gebeurt er?’

Niemand op het vliegveld kan ze meer vertellen dan ze al weten. Will Burck en Adriaan Scholte eisen duidelijkheid van hun commandant, luidruchtig, brutaal.

‘Waarom wisten we niets van die aanval? Waarom laten we ons steeds verrassen door de Jap? Wat doet die inlichtingendienst nog meer behalve maffen?’

‘We staan hier tijd te verdoen, we moeten meteen naar Brisbane. Volgooien die kisten en door!’ Winckel probeert de leiding van het detachement op te jagen, maar het lukt niet. De kisten moeten worden nagelopen voor ze aan de volgende etappe kunnen beginnen.

Vliegers, monteurs en telegrafisten dringen aan bij hun commandant, maar kapitein Boot draait zich om en loopt weg.

In de hangar ontfermen de ML-monteurs zich samen met de paar aanwezige mannen van de Australische *groundcrew* over de Lodestars. Ze zijn in de weer met checklisten en kleine reparaties, zij hebben iets te doen. De anderen gaan naar buiten, de opwindning zakt niet. Ze struinen doelloos over het vliegveld, in afwachting van orders, duidelijkheid.

‘Eigenlijk best mooi hier’, zegt Heikoop.

‘Ik ben hier niet voor de natuur’, zegt Guus. Hij wil door. De aanval op Palembang is slecht nieuws. ‘We moeten hier weg, en snel.’